

HAYOTINING UCHINCHI VA TO'RTINCHI YILIDA BOLALARDA MIQDORIY TASAVVURLARNI RIVOJLANTIRISH

**Rejapova Namunaxon
Akramovna**

QDU o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada hayotining uchinchi va to'rtinchi yilida bo'lgan bolalarda miqdoriy tasavvurlarni shakllantirishning pedagogik, psixologik va metodik asoslari yoritilgan. Unda bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olgan holda son, sanoq, miqdor, kattalik, fazo hamda geometrik shakllar haqidagi dastlabki matematik tushunchalarni rivojlantirish yo'llari tahlil qilinadi. Shuningdek, dialektikaning asosiy qonunlari, xususan, inkorni inkor qonuni asosida bilimlarni ketma-ket va tizimli ravishda murakkablashtirib borish masalalariga e'tibor qaratilgan. Maqolada Davlat o'quv dasturi talablariga muvofiq holda o'yin, amaliy faoliyat va ko'rsatmali vositalardan foydalanishning samaradorligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: miqdor, son-sanoq, kattalik, fazo, geometrik shakllar, didaktik tamoyillar, dialektika, inkorni inkor qonuni, maktabgacha ta'lim.

Abstract: This article explores the pedagogical, psychological, and methodological foundations of developing quantitative concepts in children during their third and fourth years of life. It examines age-appropriate approaches to forming initial mathematical concepts such as quantity, number, counting, size, space, and geometric shapes. Particular attention is given to the application of dialectical principles, especially the law of negation of negation, in gradually and systematically complicating children's mathematical understanding. The study also emphasizes the role of the State Curriculum in preschool education and highlights the effectiveness of play-based learning, practical activities, and visual aids in fostering early mathematical development.

Keywords: quantity, number, counting, size, space, geometric shapes, didactic principles, dialectics, preschool education.

Maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning intellektual rivojlanishini ta'minlashda elementar matematik tushunchalarni shakllantirish muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, hayotining uchinchi va to'rtinchi yillari bolaning bilish faoliyati faol rivojlanadigan davr bo'lib, bu davrda miqdoriy tasavvurlar asoslari shakllana boshlaydi. Bolalar atrof-muhitdagi buyumlarni solishtirish, sanash, guruhlash orqali miqdoriy munosabatlarni idrok etadilar.

Davlat o'quv dasturida maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik rivojlanishi ularning har tomonlama kamoloti uchun zarur shart sifatida belgilangan. Shu bois miqdoriy tasavvurlarni rivojlantirish jarayoni pedagogdan ilmiy yondashuv, didaktik tamoyillarga qat'iy amal qilish hamda o'yin faoliyatini ta'lim bilan uyg'unlashtirishni talab etadi.

3 – 4 yoshdagi bolalarda tafakkur ko'proq ko'rgazmali-harakatli va ko'rgazmali-obrazli xarakterga ega bo'ladi. Shu sababli miqdoriy tushunchalarni o'zlashtirish bevosita predmetlar bilan amaliy harakatlar orqali amalga oshiriladi. Bola buyumni qo'li bilan ushlab ko'rish, joyini o'zgartirish, solishtirish orqali uning miqdoriy xususiyatlarini anglaydi.

Bu yosh davrida bolalarda diqqat beqaror, xotira esa asosan beixtiyor bo'ladi. Shuning uchun miqdoriy tasavvurlarni shakllantirishda takrorlash, kundalik hayotiy vaziyatlardan foydalanish va o'yin elementlarini qo'llash muhim ahamiyat kasb etadi.

Bolalarda son-sanoq tushunchalarini rivojlantirish jarayoni miqdoriy munosabatlarni amaliy faoliyat orqali anglashdan boshlanadi. Dastlab bolalar “bir – ko'p”, “kam – ko'p” tushunchalarini o'zlashtiradilar. Keyinchalik esa buyumlarni sanash orqali son va miqdor o'rtasidagi bog'liqlikni tushuna boshlaydilar.

Pedagogik jarayonda sanash harakatlari predmetlar bilan bevosita bog'langan bo'lishi lozim. Masalan, kubiklarni sanash, o'yinchoqlarni taqsimlash orqali bolalarda son tushunchasi mustahkamlanadi. Bu jarayon dialektikaning inkorni inkor qonuniga asoslanib, oldingi bilimlarni yangi bilimlar bilan boyitib borishni taqozo etadi.

Kattalik va o'lcham haqidagi tasavvurlarni rivojlantirish. Kattalik tushunchasi miqdoriy tasavvurlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. 3 – 4 yoshda bolalar buyumlarning katta-kichikligi, uzun-kaltaligi, keng-torligi haqida dastlabki tushunchalarni egallaydilar. Ushbu tushunchalarni shakllantirishda ustiga qo'yish, yoniga qo'yish, solishtirish kabi usullar samarali natija beradi.

Bolalarga buyumlarni kattaligiga qarab guruhlash, juftlash, ketma-ket joylashtirish topshiriqlari berish orqali ularning mantiqiy fikrlashi rivojlanadi. Shu bilan birga, bolalarda kuzatuvchanlik va taqqoslash malakalari shakllanadi.

Fazoviy tushunchalar bolaning kundalik hayotida muhim ahamiyatga ega. “Oldinda – orqada”, “yuqorida – pastda”, “yonida – orasida” kabi tushunchalar o'yin va harakat faoliyati jarayonida o'zlashtiriladi. Ushbu tushunchalar bolaning makonda mo'ljall olish qobiliyatini rivojlantiradi.

Geometrik shakllar bilan tanishtirishda ko'rsatmali vositalardan foydalanish muhimdir. Doira, kvadrat, uchburchak shakllarini atrof-muhitdagi predmetlar bilan bog'lash orqali bolalarda bilimlarni mustahkamlash mumkin. Masalan, soat, likopcha, yo'l belgilarining shakllarini tahlil qilish samarali hisoblanadi.

Miqdoriy tasavvurlarni shakllantirishda ilmiylik, ko'rsatmalilik, sistemalilik, ketma-ketlik va mustahkamlilik tamoyillariga amal qilish muhim ahamiyatga ega. Ilmiylik tamoyili bolalarga berilayotgan bilimlarning to'g'ri va aniq bo'lishini ta'minlaydi. Ko'rsatmalilik esa bolalarning idrokini faollashtiradi.

Sistemalilik va ketma-ketlik tamoyillari matematik tushunchalarni oddiydan murakkabga qarab rivojlantirishni nazarda tutadi. Bu jarayonda Tixeyevaning “son-sanoq” haqidagi qarashlari muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Davlat o‘quv dasturi talablari asosida miqdoriy tasavvurlarni rivojlantirish. Davlat o‘quv dasturi maktabgacha ta’limni shaxsga yo‘naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etishni belgilaydi. Unda bolalarning qiziqishlari, individual ehtiyojlari va rivojlanish sur’atlari hisobga olinadi. Matematik rivojlanish o‘yin, loyiha faoliyati va rivojlantiruvchi muhit orqali amalga oshiriladi.

Shuningdek, dastur ota-onalar bilan hamkorlikni muhim omil sifatida belgilaydi. Uy sharoitida bajariladigan sodda matematik mashqlar bolalarda bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, hayotining uchinchi va to‘rtinchi yilida bolalarda miqdoriy tasavvurlarni rivojlantirish ularning intellektual va mantiqiy tafakkurini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Son, miqdor, kattalik, fazo va geometrik shakllar haqidagi dastlabki tushunchalar bolalarning keyingi matematik ta’limi uchun mustahkam poydevor yaratadi. Ushbu jarayon didaktik tamoyillar asosida, o‘yin va amaliy faoliyat bilan uyg‘un holda tashkil etilgandagina yuqori samaraga erishiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR MATEMATIK TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISH // Ustozlar Uchun, 54(1), 145–147, 2024. – maqola maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish muammolarini yoritadi. pedagoglar.org.

2. Ibroximova M. M., Alixodjayev R. M. Maktabgacha katta yoshdagi bolalarni son-sanoq bilan tanishtirish usullari, Qo‘qon universiteti Xabarnomasi, 2025 – son-sanoq tushunchalarini shakllantirish metodologiyasi haqida. herald.kokanduni.uz.

3. Axrorova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarning matematik tasavvurlarini shakllantirish yo‘llari, Modern Science and Research, 4(2), 656–661, 2025 – maktabgacha matematika rivojlanishining samarali usullari. [ИнЛиБRARY](http://inlibrary.ru).

4. Xabibullayeva N. A. Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirishda kreativ va innovatsion usullar, Ilm Fan Xabarnomasi, 2025 – innovatsion pedagogik usullar ta’siri haqida. [Мировые журналы](http://mir.gov.ru).

5. Marufova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda pedagogik diagnostikadan foydalanish, PEDAGOGS International Research Journal, 2025 – pedagogik diagnostika asoslari va amaliy tatbiqi.